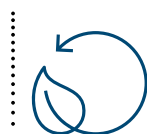

MØN BIOSFÆRE ÅRSRAPPORT 2021

FN's organisation
for uddannelse, videnskab,
kultur og kommunikation
og information

MØN
UNESCO
BIOSFÆREOMRÅDE

FN's organisation
for uddannelse, videnskab,
kultur og kommunikation
og information

MØN
UNESCO
BIOSFÆREOMRÅDE

VERDENSMÅL
for bæredygtig udvikling

Bliv ambassadør for Møn Biosfæreområde: <https://vordingborg.dk/biosfaere-moen/bliv-ambassadoer/>

Abonner på nyheder: <https://vordingborg.dk/biosfaere-moen/nyheder/>

Følg os på Facebook: <https://www.facebook.com/groups/biosfaeremoen/>

Møn Biosfære Årsrapport 2021 er trykt på FSC-mærket papir

MØN BIOSFÆRE

ÅRSBERETNING 2021

Indhold

Side 4

FORORD

Side 5

MENNESKER I BIOSFÆREN

- AmbassadørNyt
- På natursafari
- Oplevelser i biosfæreområdet
- Sundhed, natur og trivsel.
- Ny Vild Mad sankeruter
- Biosphere for Baltic

Side 8

BEVARELSE AF DEN ARTSRIGE NATUR

- Bioblitz Møns Klint
- Arbejde for biodiversiteten i Biosfære kerneområderne
- Mere natur i Vordingborg Kommune
- LIFE ORCHIDS – nyt stort naturprojekt på Østmøn
- Frivillige i de naturbevarende indsatser

Side 13

BÆREDYGTIG UDVIKLING I BIOSFÆREOMRÅDET

- Bæredygtig turisme
- Planer om nyt Velkomstcenter
- Dark Sky
- Puljen til biosfære, kyst, natur og havne

Side 16

LÆRING OG VIDENSFORMIDLING I BIOSFÆREN

- Undervisning, formidling og forskning
- Internationale besøg i biosfæren

Side 18

STATUS PÅ DE FØRSTE FEM ÅR SOM MØN UNESCO BIOSFÆREOMRÅDE

FORORD

Den 14. juni 2022 har Møn UNESCO biosfæreområde 5-års jubilæum. Det betyder, at den første handlings- og udviklingsplan udløber. I 2021 har vi så småt taget hul på at udforme den næste 5-årige handlings- og udviklingsplan, som skal strække fra midt 2022-2027.

Et interessant element i den nye plan er at kommunalbestyrelsen i 2021 traf beslutning om, at vi skal arbejde for at udvide biosfæreområdet, så det kommer til at dække hele Vordingborg Kommune. Det er et udtryk for at kommunalbestyrelsen anerkender og bakker op om det kæmpe arbejde, der er gjort i Møn UNESCO Biosfære og sammen med biosfære-ambassadørerne og alle de andre ildsjæle, der er med til at løfte visionen om et samfund i udvikling, som også er i pagt med naturen.

Det er også et udtryk for, at politikerne tror på, at den arbejdsform og samarbejde, der er i biosfæreprojektet kan bruges til at løfte alle andre lokalsamfund i kommunen.

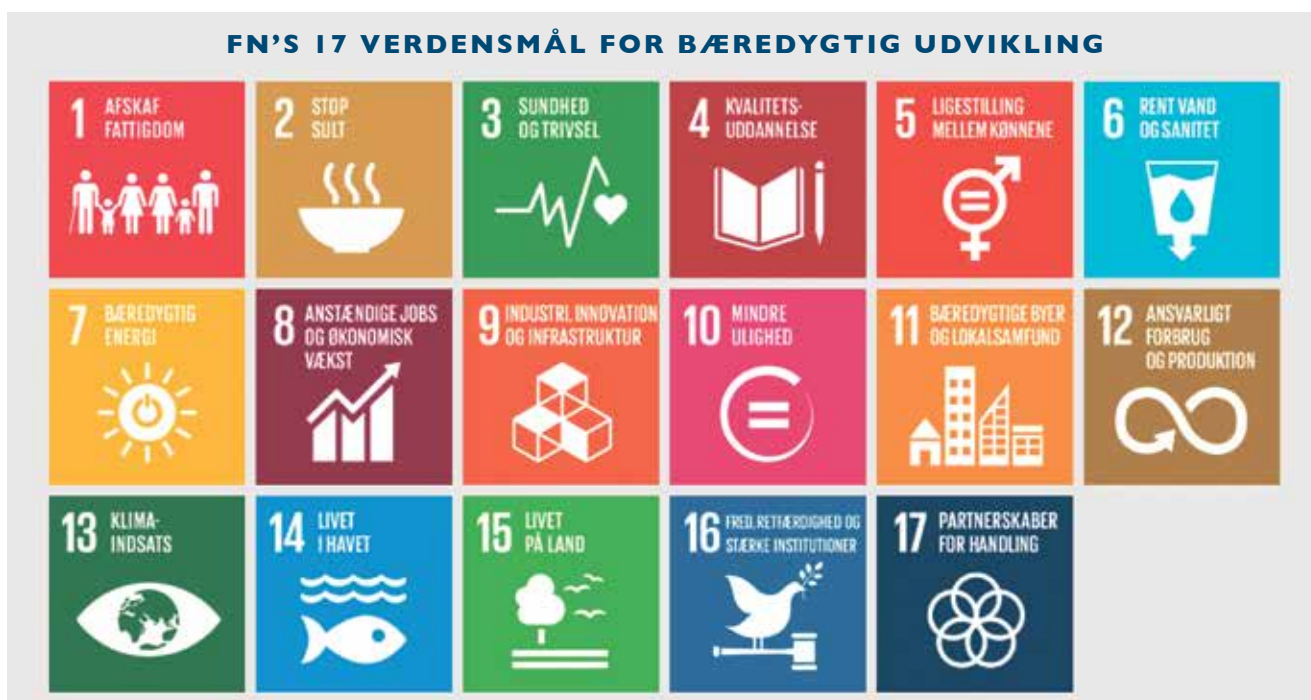
Både processen med at videreudvikle Møn UNESCO Biosfæreområde og inkludere resten af kommunen er noget vi gerne vil have både borgere, foreninger og virksomheders input til.

Vi havde inviteret til et åbent temamøde d. 24. november for at få input til, hvilke projekter og emner vi skal arbejde med fremover. Det blev vi desværre nødt til at aflyse pga. covid-19 situationen, men vi holder øje med muligheden for at få input i første kvartal af 2022.

Vores mål er, at vi på UNESCOs møde i september 2024 kan få godkendt vores ansøgning om at udvide biosfæreområdet.

Lad os komme i arbejdstøjet.

Ole Hampenberg Andersen
Chef for Afdeling for Kultur, Fritid og Udvikling

Verdensmålene for bæredygtighed er FN's store plan for hele verdens bæredygtige udvikling. De består af 17 overordnede mål – og 169 delmål – som sætter retningen på at løse klodens største problemer inden 2030. Hele verden skal gøre en ende på ekstrem fattigdom og sult, vi skal sikre uddannelse, anstændige jobs og ligestilling, mindske uligheden, sørge for bæredygtig produktion, infrastruktur og energi, sikre den artsrige natur på land og i vandet og vi skal bekæmpe klimaforandringer. Vi skal, kort sagt, kunne leve et ordentligt liv nu og give verden videre i ordentlig stand til de kommende generationer.

AMBASSADØRNYT

Biosfæreområdets lokale ambassadører er helt centrale for at løfte og realisere Møn UNESCO Biosfæreområde. I 2021 er den nye biosfærekoordinator Katrine Ohm Dietrich taget på en rundtur, hvor hun besøger de ca. 130 ambassadører, som pt. er en del af biosfæren. Rundturen til ambassadører vil fortsætte i 2022, og har indtil videre givet anledning til mange spændende samtaler og input til, hvordan vi arbejder i biosfæreområdet. Da det ikke har været muligt – på grund af covid-19 – at gennemføre de to årlige temamøder i 2021, har kontakten med biosfæreområdets ambassadører og lokalbefolkning været vanskelig. Vi glæder os derfor meget til at mødes i biosfærenetværket i 2022.

I 2022 er der i første kvartal planlagt en opdatering af ambassadørkursus, ansøgningsproces og biosfærehjemmesiden. Med det nye materiale på vej vil vi arbejde for at få endnu flere ambassadører ind i biosfærefællesskabet.

Biosfæresekretariatet udbyder for anden gang et biosfæreambassadørkursus for nye og eksisterende ambassadører. Det vil løbe fra 10. marts til 10. juni 2022.

Møn UNESCO Biosfæreområde fejrer 5-års jubilæum den 14. juni kl. 15-18. Sæt allerede nu kryds i kalenderen. Mere info følger!

PÅ NATURSAFARI

I 2021 har vi arbejdet på at skabe oplevelser på alle årstider med fokus på fysisk aktivitet, sundhed og socialt samvær.

Det har ført til udvikling af 10 unikke naturoplevelser i form af turforslag med udgangspunkt i Møn UNESCO Biosfæreområde.

Projektet vil gerne skabe oplevelser på andre tidspunkter end højsæson og vil dermed være med til at forlænge og udbrede turistsæsonen. Dermed skabes 'reason to go' i skuldærsæsonen, og det kan føre til bedre kapacitetsudnyttelse. De 10 natursafarioplevelser er samlet i en Biosfære årstidskalender med beskrivelser af udflugtsideer på egen hånd. Denne kalender vil udkomme i forbindelse med minivandrerfestivalen og biosfæreområdets 5-års jubilæum i juni 2022.

I perioden maj-juni 2022 gennemføres en minivandrefestival med udgangspunkt i de 10 natursafari turforslag. Biosfæreambassadører og lokalbefolkning får muligheden for at tage med på guidede ture. Turene vil blive annonceret i avisen og på facebook.

NATURSAFARI

Projektet "På natursafari i Møn UNESCO Biosfæreområde" er et pilotprojekt støttet af Friluftsrådet, der handler om folkelig involvering og om at vise vej til de gode oplevelser i naturen. Det gør vi der hvor naturen kan tåle det og samtidig formidles viden om arter og biodiversitet. Vi afprøver nye former for konkrete naturoplevelser med fokus på en bedre forståelse af naturen. Vi har fokus på hvordan også 'naturuvante' målgrupper kan komme ud i naturen med vejledning.

OPLEVELSER I BIOSFÆREOMRÅDET

Af Katrine Ohm Dietrich, biosfærekoordinator og Jette Stauner, naturmedarbejder i Vordingborg Kommune

Igen i år blev det muligt at formidle nogle af de mange oplevelser, som biosfære-samarbejdspartnere, ambassadører og kommune formidler i biosfæreområdet. Oplevelserne er med til at vise Møn UNESCO biosfæreområde fra mange forskellige sider med både 'Åben havelåge' arrangementer med Vilde havementorer, Plantesnak i Middelalderhaven, naturvandringer med kommunens naturvejledere, Dark Sky events på Geocentret og Camp Møns Klint, Orkidevandringer med Naturstyrelsen, kunstneriske performances i Liselund Have, såvel som Sildemarked, Dragefestival og æblernes dag, etc.

CAMØNO, OUTDOOR-OPLEVELSER OG SHELTERS

Outdoorlivet er blevet populært, og med Camønoen har vi de seneste 5 år oplevet en eksplosion af vandrere på Møn, Bogø og Nyord. Fra under 100 personer i 2015 til 9000 personer i 2016 ved åbningen af vandreruten Camønoen og derefter et stigende antal vandrere på 11.000 personer i både 2017, 2018 og 2019 til over 20.000 vandrere i 2020. Opgørelsen for 2021 er for indværende ikke modtaget endnu, men forventes at være omkring 11.000 personer.

Der er et tæt samarbejde mellem Vordingborg Kommune og Naturstyrelsen omkring faciliteter til friluftsliv, hvor der ses på og arbejdes med at udvide antallet af overnatningspladser og faciliteterne omkring dem. Kommunalbestyrelsen har afsat 5,6 mio. kroner til at forbedre faciliteter for vandring og friluftsliv.

Friluftslivet dyrkes hele året uanset vejret, og der har gennem de seneste 5 år været booket i sommermånederne i Naturstyrelsens sheltere og overnatningspladser. Det er ikke muligt at booke de kommunale sheltere, så det er efter først til mølle princippet. Ud over samarbejdet med Naturstyrelsen arbejder Vordingborg Kommune sammen med frivillige, foreninger og mindre virksomheder som Bed&Breakfast om etableringen af nye primitive overnatningspladser.

Der er derfor etableret nye shelterpladser i Damsholte, Klintholm Havn, Neble, St. Damme og Sprove. Der ud over arbejdes der på primitive overnatningspladser i Hårbølle Havn og Hegnede Skov. Også lokale beboere bygger sheltere til vandrere og cykelturister og tilbyder overnatning i egne haver. Der er en venlighed i mønboere, nyordboere og Bogøgensernes modtagelse af turister, der skal værnes om.

De primitive overnatningspladser er ikke i konkurrence med andre overnatningsmuligheder på Møn, Bogø og Nyord men ofte opsøger vandrerne mere luksus efter dage med primitiv overnatning eller ved dårligt vejr.

MØN RANGERE

I sommeren 2021 ansatte Vordingborg Kommune et team på fire udadvendte og hjælpsomme mænd og kvinder med forskellig baggrund og alder, der kunne hjælpe turister på Møn og løse praktiske problemer i løbet af sommeren. Møn Rangerne blev de kaldt.

Deres opgaver spændte vidt fra at agere trafikbetjente til at opsøge turister på strande og i hovedgaden i Stege og vejlede om overnatningssteder, hvor de måtte færdes og hvor de kunne finde et sted at spise eller gå på toilettet. Møn Rangerne fungerede også som brobyggere mellem forskellige aktører på Møn blandt andet de lokale beboere, Vordingborg Kommune, House of Møn og Møns Museum. Møn Rangerne var klædt i tydelig uniform og færdedes overalt på Møn hele døgnet.

Tilbagemeldingerne om Møn Rangerne og deres synlighed og hjælpsomhed har været meget positive og fået sommersæsonen til at fungere. Møn Rangerne vender tilbage i 2022.

SUNDHED, NATUR OG TRIVSEL

Af Susanne Rosenild, naturvejleder i Vordingborg Kommune

I 2021 har naturvejlederen i kommunens Afdeling for Sundhed afholdt rehabiliteringsture for kronikere, ture for unge mødre med børn og sanketure for Polioforeningen. Man har endvidere lavet særlige individuelle Covid-19 ture i naturen for kronikere på Møn, da kommunens indendørs trænings- og rehabiliterings indsatser måtte lukke grundet covid-19 restriktioner. Naturvejlederen har også gennemført 41 guidede ture i Biosfæren kaldet "Onsdagsturen for alle". Ca. 1000 mennesker har deltaget.

I 2021 har kommunen været tovholder for 6 ældre frivilligguider, der afholdt 21 guidede ture i Biosfæren for ældre over 60 år. Målet er at ældre kan inspireres til fysisk bevægelse, socialt samvær, mental sundhed og ny viden om lokalområdet gennem disse guidede ture. Ca. 500 mennesker har deltaget på disse ture.

NYE VILD MAD SANKERUTER

Der er udarbejdet foldere og skilte over fem vild mad sankeruter på Møn og Farø Vad. Vild mad - Vordingborg Kommune . Her bragte TV2Øst 21. juli et indslag fra en guidet tur med Sille Roulund og naturvejlederen på vild mad ruten på Jordbassinerne.

BIOSPHERE FOR BALTIC

Projektet "Biosphere for Baltic" om forvaltning af vores vandområder er slut, men vi har konverteret samarbejdet til et egentlig netværk og afholdt online møder i løbet af 2021. Der er et stort ønske i netværket om at fortsætte samarbejdet, og på sigt søge finansiering og starte et projekt der kan adressere de fælles udfordringer de involverede biosfæreområder arbejder med.

BIOBLITZ MØNS KLINT

BIOBLITZ PÅ MØNS KLINT GAV ET IMPONERENDE RESULTAT - NY ART FOR KOMMUNEN BLEV FUNDET

Møn Biosfæreområde har nogen steder en meget høj naturkvalitet. Det blev bekræftet den 19. maj 2021, hvor skoleklasser, højskoleelever, eksperter og almindelige naturinteresserede lavede en såkaldt BioBlitz – resultatet var imponerende, der blev fundet ikke mindre end 368 arter.

Fundet af 368 arter på få timer viser hvor mangfoldigt områdets natur er. Det er meget få steder i Danmark, at man kan finde så mange forskellige arter. Samtidig er der tale om mange meget sjældne arter.

SÆRLIGE ARTER

Der blev selvfølgelig registreret mange af de sjældne orkideer, som Møns Klint er kendt for, bl.a. Stor Gøgeurt og Tyn-dakset Gøgeurt. Men der blev også fundet arter der sjældent

er observeret på Møn eksempelvis Gulerods Kalkløber, som er en lille løbebille med orange ben, der er knyttet til kalkrige overdrev. Derudover fremhæver entomolog Brian Willum Petersen den meget sjældne Rudetæge og Lille Korsløber, som er ret sjældne. Der blev også fundet en ny art for kommunen nemlig en bille fra Grenbille-familien hvis videnskabelige navn er Vincenzellu ruficollis.

Børn og unge gik op i opgaven med at finde så mange levende arter som muligt. De fik hjælp af eksperter i felten til at artsbestemme. Både dygtige frivillige fra bl.a. Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Ornitologisk Forening og naturvejledere fra Vordingborg Kommune og GeoCentret deltog.

LÆRING OG VIDENSOPBYGNING FOR STORE OG SMÅ

Bioblitz er et godt eksempel på hvordan, der kan skabes læring og vidensopbygning. Det er en spændende måde at engagere børn og unges øjne for naturen. Resultaterne af indsatsen er plottet ind i den nationale database [Arter.dk](https://arter.dk), som bruges i forvaltningen af naturområderne. Dermed er der en direkte sammenhæng mellem eksperternes og elevernes indsats og vores viden om naturen i området.

ARBEJDE FOR BIODIVERSITETEN I BIOSFÆRE KERNEOMRÅDERNE

Indlæg fra Naturstyrelsen Storstrøm

ULVSHALE – SAMMENHÆNGENDE FORVALTNING

Ulvshale er et af de mest spændende og sammensatte naturområder, som Naturstyrelsen forvalter. Her er der kortlagt 25 habitatnaturtyper, eller næsten halvdelen af det samlede antal i Danmark, på blot omkring 600 ha.

Der er fra naturens hånd næringsfattig natur, et ældgammelt græsningsskoven, hvor dyrene har gået frit. Sådan er det ikke mere, men Naturstyrelsen arbejder på gradvis at få genskabt en sammenhængende forvaltning, hvor grænserne mellem skov og åbne græsningsskove igen bliver mere diffuse. Det øger variationen i landskabet og dermed levedemulighederne for forskellige plante-, dyre og svampearter.

Den vestlige del af Ulvshale Skov er nu igen græsningsskov, som den var indtil for godt 100 år siden. Her kan helårsgræssende exmoor heste og kvæg vandre frit mellem skoven og engene nord for skoven. Syd for Ulvshalevej kan heste og kvæg nu tilsvarende færdes i én stor fold.

Hovedparten af de statsejede arealer er kandidat til at blive en af 15 naturnationalparker, som udpeges i 2022. Sker dette, forventes det at naturarealerne kan kædes sammen på tværs af Ulvshalevej.

Exmoor ponyer og galloway kreaturer græsser på engene syd for Ulvshalevej

NYORD ENGE – FUGLE I FOKUS

Naturstyrelsen deltager i perioden 2018 – 2025 i et EU-støttet projekt Better BirdLIFE til gavn for truede kystfugle. Nyord Enge er et af projektområderne, og her er der planlagt en række tiltag til gavn for ynglende kystfugle og trækfugle.

KLINTESKOVEN – URØRT SKOV

Regeringen og Folketinget har besluttet at udlægge 75.000 ha urørt skov i Danmark. Al statslig skov i Østdanmark, som er opvokset før 1980, får i fremtiden status af urørt skov. Det gælder også hele den statslige del af Klinteskov.

En urørt skov skal forvaltes til gavn for biodiversiteten – mangfoldigheden af planter og dyr. Men den skal også fortsat kunne bruges til friluftsliv. Naturstyrelsen har lavet et forslag til forvaltningsplan i en dialog med brugerne af Klinteskov, som kommer i offentlig høring i de første måneder af 2022. Planen går ud på aktivt at skabe større variation i skoven ved at skabe flere lysninger, "veteranisere" en del af træerne og etablere mere skovgræsning. Vores forventning er, at det vil styrke biodiversiteten og skabe en skov med endnu større oplevelsesværdi for offentligheden end i dag.

Stor gøgeurt – en karakterart for Høje Møn, hvor den trives i halvskygge

NYE KALKOVERDREV

En langsigtet vision i Natura 2000-planen er at kæde de store kalkoverdrev på Høje Møn sammen. De store gamle kalkoverdrev er Jydelejet og Høvblege, men syd for Klinteskov er der over de seneste årtier genopstået et stort overdrevsareal helt ud til klintekanten ved Hundevængsgård. Her har orkidearter som skovgøgelilje og skovgøgeurt vist deres evner som pionerarter ved at etablere sig i meget store tal. I 2017 blev der talt 260.000 orkideer på blot 27 ha. Det er til dette at Vordingborg Kommune (som projektleder) og Naturstyrelsen ansøger om et LIFE projekt til EU (også omtalt andet sted), som vil muliggøre omdannelse især af private dyrkningsjorder til kalkoverdrev.

MERE NATUR I VORDINGBORG KOMMUNE

Kommunalbestyrelsen besluttede den 27. januar 2021 at nedsætte et såkaldt § 17 stk. 4 udvalg, som skulle arbejde med mere natur i Vordingborg Kommune. Udvalget arbejdede frem til september 2021 og havde Daniel Irvold som formand.

Udvalgets opgave var at komme med et oplæg til kommunalbestyrelsen, om hvordan der kan arbejdes for mere natur i Vordingborg Kommune. Udvalgets arbejde støtter i høj grad op om de kriterier, der ligger for udnævnelsen til Biosfæreområde.

Som en del af kommissoriet havde udvalget bl.a. til opgave at komme med forslag til implementering og udvikling af Vordingborg Kommunes Natur- og Miljøpolitik, Plan for Grøn Omstilling, Unesco Biosfære Møn og indholdet af Grønt Danmarkskort

Udvalget nåede at afholde 8 møder og afviklede konferencen "Tag temperaturen på naturen i Vordingborg Kommune 2021," og har desuden været på besigtigelsestur sammen med Miljørådet.

Udvalgets anbefalinger er formuleret i "Strategi for mere og bedre natur i Vordingborg Kommune", som er del af bilag 1. Strategien indeholder formål, en række principper for hvordan vi får mere og

bedre natur i Vordingborg Kommune, forslag til indsatsområder og handlinger, finansieringsmuligheder og opfølgning.

Målet er at Vordingborg Kommune skal udvikle sig til landets grøneste kommune. Arbejdet bliver styrende for den indsats der skal ske de kommende år. Desuden er der i budgettet for 2022 afsat midler til at igangsætte indsatsen. Det skal dog bemærkes at mange af ambitionerne kun kan opfyldes med eksterne midler.

Find rapporten "Tag temperaturen på naturen i Vordingborg Kommune 2021": vordingborg.dk/biosfære/publikationer/rapporter-om-naturen/

LIFE ORCHIDS - NYT STORT NATURPROJEKT PÅ ØSTMØN

Af Carsten Horup, naturmedarbejder i Vordingborg Kommune

Gennem 2021 har Vordingborg Kommune – i samarbejde med Klintholm Gods, Butterfly Conservation Denmark, Geocenter Møns Klint og Naturstyrelsen Storstrøm - arbejdet på en større ansøgning til EU's LIFE pulje. Ansøgningen handler om et stort naturprojekt kaldet LIFE Orchids på Østmøn.

Projektet har været under planlægning i flere år, og omfatter 330 hektar græsningslandskab i et samlet kalkrigt projektområde med orkidéer, sortpletet blåfugl, vilde bier, enebær og lysåbne græsningssskove! Der forventes svar fra EU på ansøgningen i april 2022. Hvis projektet bliver en realitet vil det løbe over årene 2022 - 2027.

Sortpletet blåfugl. Foto af Carsten Horup

Planlagte tiltag på de 330 ha er:

- Omlægning af ca. 150 ha agerland og plantage skov til kalkoverdrev
- Omlægning og udtynding af løvskov for at skabe lysåbne orkidé- og sommerfugleskove
- Såning af frø fra kalkoverdrev på tidligere dyrkningsjorde
- Genskabelse af naturlig hydrologi
- Udsåning af enebær
- Transplantation af tørv fra kalkoverdrev
- Etablering af store græsningsfolde med kreaturer, geder og Exmoor heste
- Højprofileret publikumsudstilling/GeoCenter og ekskursioner for turister og skoleklasser
- Til projektet er knyttet førende internationale og nationale eksperter indenfor sikring af biodiversitet, sommerfugle, flagermus, padder og reetablering af natur
- Der bliver fri adgang til arealerne for publikum.

Hulkravet kodriver, Hundevænge Overdrev. Foto af Carsten Horup

FRIVILLIGE I DE NATURBEVARENDE INDSATSER

Af Christina Kaaber-Bühler, naturvejleder i Vordingborg Kommune

GRØNNE FRIVILLIGE I MØN BIOSFÆREOMRÅDE

Mange gør en frivillig indsats for naturen eller den grønne omstilling i Møn Biosfæreområde. I 2021 er der kommet nogle nye eksempler på, hvordan borgerne på forskellig vis udfører vigtige opgaver, der hver især både kan inspirere andre og gøre en lokal forskel

VILD HAVE-MENTORER ÅBNER DERES HAVELÅGER FOR NABOERNE

Trenden med at gøre en forskel for den 'vilde natur' på sin egen matrikel spredt sig over hele landet – også i Biosfæreområdet. Der er mange, der er Vild Med Vilje, har Giffrie Haver eller bliver Bivenlige.

Men en gruppe borgere er gået videre, og har taget et kursus som Vild Have-mentorer. På Møn er der en hel håndfuld af disse. De holder jævnligt 'åben-have-låge' hvor alle kan komme og få en snak om, hvordan man kan tilrettelægge sin have, så der kommer flere levesteder for vilde urter og masser af fugle og insekter.

Vild Have-mentorer har også været på Folkemødet på Møn for at motivere andre, og de havde travlt med at tale med de mange mennesker, der kom forbi boden og fik en snak og gode råd til, hvordan de kan komme i gang.

NATURPLEJE ORGANISERET AF DANMARKS NATURFREDNINGSFORENING I VORDINGBORG

Har du lyst til at komme ud og give den vilde natur en hånd, så er der kommet en ny mulighed. I 2021 startede den lokale afdeling af Danmarks Naturfredningsforening to faste hold af naturplejere i Vordingborg Kommune. Et Østhold og et Vesthold.

Østholdet der dækker Møn/Biosfæreområdet mødes ca. hver tredje måned og giver den gas med en hel dags arbejde. Vestholdet der dækker Sydsjælland mødes lidt oftere, men kun nogle timer af gangen.

Ditte Lautrup-Larsen er aktiv i naturplejegruppen, hun fortæller: "Jeg er meget glad for at komme ud og være i naturen. Når jeg laver naturpleje får jeg både viden, motion og en masse socialt." Hun fortæller, at der er en fast gruppe og så nogen, der er mere løst tilknyttet. "Der er plads til alle uanset tid, fysisk formåen og viden om natur."

I 2021 har de frivillige naturplejere udført arbejde på en række spændende lokaliteter bl.a. med fokus på orkideen rødskovlilje. Arbejdet udføres efter aftaler med ejer der pt. er Forsvaret, Danmarks Naturfond og Naturstyrelsen Storstrøm.

Har du interesse, så kontakt Ditte Lautrup-Larsen på mail: lautrup-larsen@webspeed.dk eller tlf: 40778760

LANDSBYER DER HAR HOLDT LANDS- BYMØDER OM BIODIVERSITET

Vordingborg Kommune er Vild Med Vilje kommune, hvor både kommunens arealer og private arealer skal gøres mere naturlige. I den forbindelse tilbyder kommunens Naturvejleder Christina Kaaber-Bühler at komme ud og holde oplæg og være på havevandring. På den måde kan borgerne få en direkte dialog om, hvad de kan gøre for at få mere biodiversitet ind på deres matrikel.

I 2021 var der to landsbyer i Biosfære området der havde stablet flotte og velbesøgte arrangementer på benene, nemlig i Hjelme og Bogø By. Begge gange var omkring 50 mennesker mødt frem. Stor tak til jer der tog initiativet!

Ordnningen fortsætter i 2022. Hvis I har interesse, kan I kontakte Naturvejleder Christina Kaaber-Bühler på ckaa@vordingborg.dk

BÆREDYGTIG TURISME

Af Søren Per Sørensen, udviklingskonsulent i Vordingborg Kommune

STRATEGI FOR BÆREDYGTIG TURISME I VORDINGBORG KOMMUNE

Der er et stort ønske om at udvikle turismen i biosfæreområdet i en bæredygtig retning. Derfor er der i løbet af 2021 blevet udarbejdet en strategi for bæredygtig turisme i Vordingborg Kommune. Strategien er blevet udarbejdet i en involveringsproces med repræsentanter fra lokale organisationer og foreninger, samt med de berørte afdelinger i kommunens administration. Strategien består af 10 indsatsfelter, der skal arbejdes med de kommende år. Strategien blev vedtaget i kommunalbestyrelsen i april måned, og der er nu sat et arbejde i gang med at skabe handlingsplaner til strategien. Der bliver udarbejdet én handlingsplan for UNESCO biosfæreområdet i løbet af første halvår 2022.

FREMTIDENS BÆREDYGTIGE MOBILITET

Et af indsatsfelterne i strategien for bæredygtig turisme handler om fremtidens mobilitet. Der er i den forbindelse startet en proces, der skal lede frem til en strategisk/fysisk udviklingsplan for fremtidens bæredygtige mobilitet i biosfæreområdet. Planen skal på kort sigt komme med løsningsforslag til aktuelle trængselsudfordringer i turisme-højsæsonen. Derudover skal udviklingsplanen komme med en vision og foreslå handlinger, der skal lede hen mod en mere bæredygtig mobilitet i 2030.

PLANER OM NYT VELKOMSTCENTER

Gennem 2021 har Vordingborg Kommune, House of Møn og Sukkerfabrikken arbejdet videre med planerne om at skabe et nyt velkomst- og oplevelsescenter for Biosfære, Dark Sky og Camønoen i Sukkerfabrikkens bygninger. Planen er, at man som gæst i biosfæreområdet ankommer til velkomstcenteret, hvor man kan finde udstilling og information om oplevelser og de tre vigtige bæredygtige brands for Møn. Centret skal også være udgangspunkt for bæredygtig transport i form af eldrevne busser, leje af cykler, etc. Sammen med Bark Rådgivning har vi arbejdet på en forretningsplan, som i det kommende år vil danne afsæt for at søge fondsfinansiering til projektet.

DARK SKY

Af Katrine Ohm Dietrich, biosfærekoordinator
og Jette Stauner, naturmedarbejder i Vordingborg Kommune

Med Dark Sky har Møn fået en international udnævnelse som et sted med unikke muligheder for at opleve mørke, og se stjerner, mælkevejen, planeter og stjernesked.

I 2021 er der gennemført en række tiltag: der er udviklet en ny hjemmeside med nyt logo, og der er nedsat en koordinationsgruppe bestående af House of Møn, frivillige Dark Sky eksperter

og ambassadører og kommunen, som sammen giver input til udvikling af Dark Sky.

Kommunen har fortsat arbejdet på at udskifte den kommunale belysning til Dark Sky-venlige lamper, armaturer og pærer. Ligesom man har sørget for, at Dark Sky nu indskrives som et hensyn i nye lokalplaner. Man

har sat fokus på en borgerrettet indsats, og på hvordan lokale borgere og virksomheder kan hjælpe med at bekæmpe lysforureningen Derfor har man udarbejdet folderen 'Vær med til at bevare nattemørket' med anvisninger på hvordan man kan planlægge og opsætte udendørs belysning. Den bliver husstandsomdelt på Møn i de første måneder af 2022.

Dark Sky har i årets løb været omtalt 348 gange i 154 artikler i regionale og lokale medier, ugeaviser, magasiner, landsdækkende dagblade og nyhedsbureauer. Dertil kommer omtale på de sociale medier som Facebook og Instagram af bl.a. Dark Sky guides, SydKyst Danmark, Camønogården, Camp Møns Klint og GeoCenter Møns Klint.

Ud over mørketure med private naturguider og formidling af nattehimlen på sociale medier arbejder House of Møn på at gøre Dark Sky mere konkret at opleve. For eksempel ved at markere Dark Sky Park på Østmøn med piktogrammer.

PULJEN TIL BIOSFÆRE, KYST, NATUR OG HAVNE

BEVILLINGER FRA PULJEN FOR BIOSFÆRE, KYST, NATUR OG HAVNE

I 2021 blev der bevillet projektmidler fra puljen for Biosfære, Kyst, Natur og Havne til 4 projekter.

De fire projekter, som puljen ydede støtte til i 2021 er:

1. Crowdfunding til Møns natur

Der blev bevillet 75.000 kr. til medfinansiering af et projekt om crowdfunding til naturen på Møn. Turismen skal bidrage til mere og bedre natur. Projektet bliver til i samarbejde mellem Naturstyrelsen, House of Møn og Vordingborg Kommune, gennem Møn UNESCO Biosfære. Det vil også være en styregruppe med de parter, der sikrer en troværdig forvaltning af midlerne. Kampagnen er blevet afprøvet i sommeren 2021, og bliver evalueret i løbet af vinteren 2021/22.

Kampagnen indsamlede det første år 160.000 kr. til Møns vilde natur.

2. Projekt overvågning, formidling og undervisning i Oddermosen

I Oddermosen anlægges et nyt naturområde til gavn for Grønbroget tudse. Projektet er støttet af midler fra denne pulje i 2020, og i 2021 blev projektet støttet yderligere med et beløb på 54.000 kr. for dels at videreføre projektet og dels at udbygge videns-, formidlings- og læringsperspektivet for unge i dette

naturprojekt. Gymnasieelever samarbejder med professionelle botanikere og entomologer kortlægger udviklingen i området. Det hænger godt sammen med de såkaldte kerneprincipper for UNESCOs Biosfæreområder om at bidrage til forskning samt involvering af skoler og læreanstalter i naturbevarelse.

3. Biosfære paddesøer

Der blev bevillet 200.000 kr. til et samskabelsesprojekt med borgere i Biosfæreområdet om etablering af ynglesøer til sjældne paddesøer, hvor borgere kan ansøge denne pulje om anlæggelse af paddesøer. Vordingborg Kommune har gennem mange år arbejdet for at tilgodese sjældne paddesøer, da kommunen set i et nationalt perspektiv har en væsentlig del af Danmarks allersjældneste paddearter. Strandtudse, Grønbroget Tudse og Løvfrø er bare nogle af de rødliste arter, der er ydet en indsats for. Puljen kan søges i februar 2022. Se mere: vordingborg.dk/biosfaere/projekter/nye-paddeprojekter-i-mon-biosfaereomrade-i-2022/

4. Velkommen til Møn - Biosfæreområde og Dark Sky

I 2021 støttede puljen Sukkerfabrikkens samarbejde med kunstneren Kristian Vodder Svensson. Der blev givet 50.000 kr. til at skabe en "velkomsthilsen" til Møn og øens unikke oplevelsesmuligheder. Udsmykningen blev gennemført over sommeren 2021, og udgør en velkomsthilsen, der gør opmærksom på, at gæsterne nu er kommet til et biosfære- og Dark Sky-område.

UNDERVISNING, FORMIDLING OG FORSKNING

Af Christina Kaaber-Bühler, naturmedarbejder i Vordingborg Kommune

Det ligger som en kerneværdi for Biosfæreområdet, at koble formidling, undervisning og forskning på de indsatser der udføres. Her vil vi lave et par nedslag på, hvordan vi arbejder med at opbygge viden og sprede den ud i lokalområdet.

GYMNASIEELEVER BOTANISERER I FELTEN

I det nye naturområde ved Oddermosen ønsker de private lodsejere og Vordingborg Kommune at følge udviklingen. Området der indtil 2020 delvis var landbrugsområde, er med midler fra Biosfærepuljen udlagt til naturområde med ekstensiv græsning, og der er sikret ynglevandhuller til den grønbrogede tudse.

To gange i 2021 havde Vordingborg Kommune i samarbejde med lokale borgere arrangeret, at gymnasieelever kom i felten. Her fik eleverne fra Egedal Gymnasium undervisning i botanik samt i, hvordan man finder og artsbestemmer smådyr og insekter. En række dygtige biologer og artseksperter hjalp gymnasieeleverne, så der var stor sikkerhed for at de rigtige navne kom på.

Man kan læse mere om gymnasieelevernes oplevelser på biosfærehjemmesiden: vordingborg.dk/biosfære/projekter/nyt-naturomrade-i-oddermosen/

FORSKNINGSRESULTATER BRUGES AKTIVT

Forsknings samarbejdet med Københavns Universitet og Århus Universitet om Vilde Bier, der blev gennemført i 2018-2020, er i 2021 blevet bragt i anvendelse på et seminar med forskere og kollegaer fra biosfæreområder i Tyskland og Ghana. Claus Rasmussen, forsker på Århus Universitet, deltog på seminaret og fortalte om, hvordan der er perspektiver i at samarbejde om forskningsprojekter med lokal forankring i et biosfæreområde.

Desuden er resultaterne fra forskningsprojektet om vilde bier i Møn Biosfæreområde ved at blive omsat til formidling, som borgere og turister kan få glæde af. Det er meningen, at projektet skal formidle nogle af de rigtig sjældne arter, vi har i de unikke kerneområder i den Mønske natur. Samtidig kan man også få ny viden om mere almindelige arter, der kan bo i naturhaver og byparker. Skilte og foldere er færdige i 2022.

Se desuden rapporter fra naturovervågning i Vordingborg Kommune her: vordingborg.dk/biosfære/publikationer/rapporter-om-naturen/

INTERNATIONALT BESØG I MØN UNESCO BIOSFÆREOMRÅDE

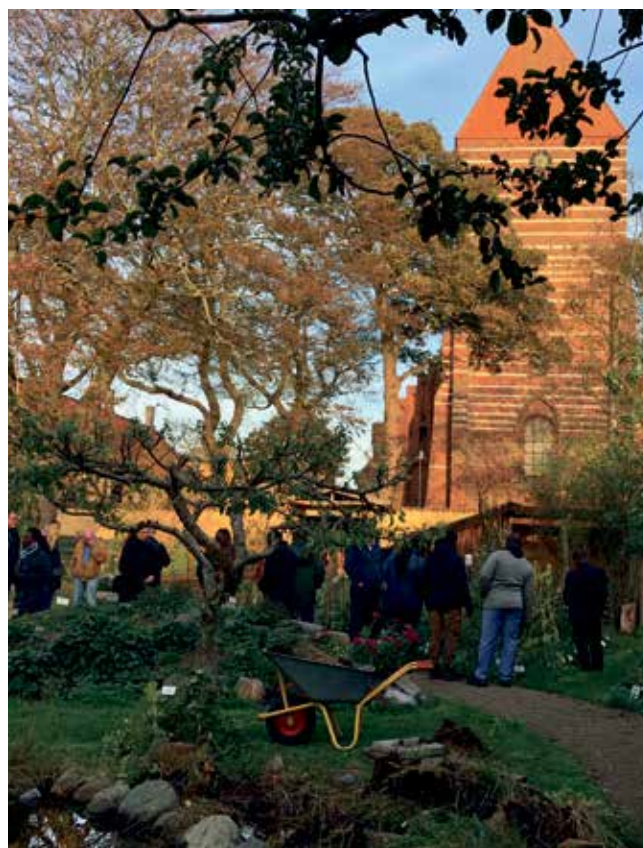

Af Katrine Ohm Dietrich, biosfærekoordinator i Vordingborg Kommune

To gange i efteråret 2021 har Møn UNESCO biosfæreområde haft internationalt besøg af repræsentanter fra hhv. et svensk biosfæreområde i kandidatur samt et ghanesisk biosfæreområde sammen med forskere fra Eberswalde Universitet i Tyskland. De internationale gæster er kommet for at lære, hvordan Vordingborg Kommune sammen med lokale ambassadører arbejder med udvikling af biosfæreområdet.

Ved begge besøg viste Møn sig fra sin allersmukkeste side med høj sol og næsten ingen vind, da gæsterne i to dage blev vist rundt i biosfæreområdetets to kerneområder – omkring Møns Klint og Nyord – og på denne tur blev introduceret til den fantastiske natur og nogle af de projekter, som biosfæreområdet har gennemført i de første 5 år.

Gæsterne hørte bl.a. om de projekter, hvor Biosfære Møn har samarbejdet med forskere fra universiteter. Og der blev lejlighed til at lægge turen forbi flere af de engagerede biosfæreambassadører. Blandt aktiviteterne var rundvisning ved Geocentret på Møns Klint, introduktion til holistiske græsningsmetoder på Klintholm Gods, en stjerneklar Dark Sky oplevelse på Damsholte Observatorium samt møde med Isle of Møn Gin i Noorbohandlen, et besøg i Middelalderhaven, og over middagen hørte gæsterne om hvordan Residens Møn er biosfære-erhvervsambassadør.

STATUS PÅ DE FØRSTE FEM ÅR SOM MØN UNESCO BIOSFÆREOMRÅDE

Af Katrine Ohm Dietrich, biosfærekoordinator i Vordingborg Kommune

Igennem efteråret har sekretariatet samlet en status på, hvordan det er gået de første 5 år i Møn Unesco biosfæreområde. Overordnet kan man konstatere, at vi i stor udstrækning er kommet i mål med mange af de målsætninger og projekter, vi satte tilbage i 2017.

Vi er kommet i hus med de større udviklingsprojekter omkring udvikling af bæredygtig kystturisme og bæredygtigt sportsfiskeri i projekter som UNDINE II og CATCH. Der er oprenset mønske vandløb, og i samarbejde med Fishing Zealand og DTU har vi arbejdet med at forbedre gydeforhold for både brakvandsgedden og -aborren. Det har ført til etablering af geddefabrikker, som der er udarbejdet film og informationsmateriale omkring.

Signaturprojektet med fokus på bevarelse af de vilde bier på Møn er blevet gennemført med deltagelse af forskere fra både Københavns og Århus universitet og gennem involvering af frivillige. Der er blevet udarbejdet en større forskningsrapport, hvor man redegør for de 141 arter vilde bier, man har fundet på øen. Og dataindsamlingen er blevet anvendt til at lave offentlige informationstavler, en bi-sti på Nyord, informationsmaterialer, bihoteller samt senest en informationsfolder om nye udflugtsmål og vandreture for lokale borgere og turister.

Stenhumle. Foto af Henning Bang Madsen

Ift. naturbevarelse og biodiversitet har vi haft et godt samarbejde med Naturstyrelsen, og generelt er der gjort mere end nationale myndigheder stiller krav om ift. overvågning af truede arter. Der er gennemført indsatser for både truede dyr og planter, såsom padder, markfirben, sommerfugle, vilde bier, vilde orkideer, etc. Både kommune og borgere har etableret biodiversitetssøer, som har skabt bedre vilkår særligt for den grønbrogede tudse.

I naturplejeindsatser er der ligeledes arbejdet sammen med Naturstyrelsen om at bruge afgræsning til at skabe god natur, og vi er nået meget længere, end man var i 2017. Kvaliteten af naturplejen er forhøjet, og man har gennem tiden haft held med at involvere frivillige i indsatserne. Dertil kommer en række indsatser såsom plantning af spiselige hegn og plantningen af gamle lokale sorter af æbletræer langs Camønoen.

Sundhed og trivsel har haft en stor plads i biosfærearbejdet, hvor kommunens naturvejledere har været med til at give mange hundrede borgere – herunder sårbare grupper – oplevelser med at komme ud i naturen.

Dark Sky konceptet er blevet udviklet med guidekursus, events, årlige mørkemålinger, og udvikling af hele konceptet på en måde, der har øget kendskabsgrad og brand betydeligt og gjort Møn til et attraktivt sted for at opleve mørket og stjernehimlen i ferierne. Og Dark Sky principperne er indarbejdet i Vordingborg Kommunes lokalplaner og drift af fx gadebelysning.

Organisatorisk har vi fået opbygget en vigtigt samarbejdsplatform omkring biosfæresekretariatet, hvor vi både arbejder på tværs i kommunen, har fået etableret en platform af vigtige eksterne partnere og har formået at involvere lokalsamfundet, fx er der skabt et ambassadørkorps af mere end 130 borgere, foreninger og virksomheder. Ambassadørernes rolle og engagement er helt afgørende for den lokale forankring, og for at man kan løfte biosfæreprjektet. Der har været gennemført biosfæretemamøder og kurser for disse ambassadører, og de har stillet op i et utal af situationer og været med til formidle, hvordan Møn i samlet flok løfter UNESCOs værdier.

På læringsiden har alle projekter arbejdet målrettet med formidling, og i mindst tre projekter arbejdet sammen med forskningsinstitutioner. Det betyder også, at der igennem årene er produceret og opsat et større antal skilte og informationstavler, der viderefører budskabet og viden i biosfæreområdet.

På Udeskoleområdet er vi i gang med at uddanne lærere og pædagoger i brug af de grejbanker, der er blevet etableret. Og pt. arbejder vi

i denne tid med at involvere skolerne i en Biosfære /Natur Camp for 6. klasserne i biosfæreområdet, og vi glæder os til dette samarbejde.

Det nordiske biosfærecenter er et af de projekter, vi ikke er kommet i hus med. Projektet er blevet overhalet indenfor af planerne om et velkomstcenter på sukkerfabrikken, og ser derfor ikke ud til at kunne projekteres som planlagt. Der arbejdes stadig med renovering og en ny løsning for Hyldevang på Nyord.

I tillæg til de planlagte projekter har man i biosfærerégi været involveret i en række andre tiltag, såsom Bæredygtig turismestrategi, formidlingsprojektet Natursafari (som I kan læse mere om andet steds i årsrapporten), udvikling af Velkomstcenter på sukkerfabrikken, fokus på lokale fødevarer, etc.

Alt i alt vurderer vi, at Møn UNESCO Biosfære er kommet godt igennem de første 5 år, og vi takker ambassadører, lokale borgere, foreninger og virksomheder for deres aktive medvirken!

Vordingborg Kommune

Afdeling for Kultur Fritid og Udvikling

Koordinator for Møn Biosfæreområde

Katrine Ohm Dietrich

kdie@vordingborg.dk

mobil: 25 33 18 78

FN's organisation
for uddannelse, videnskab,
kultur og kommunikation
og information

**MØN
UNESCO
BIOSFÆREOMRÅDE**